

Dr hab. Krzysztof Wach, Prof. nadzw. UEK
Doktor habilitowany nauk ekonomicznych w zakresie ekonomii
Doktor nauk ekonomicznych w zakresie nauk o zarządzaniu
Profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie

Kraków, dn. 13 listopada 2017 r.

Uniwersytet Ekonomiczny w Krakowie
Wydział Ekonomii i Stosunków Międzynarodowych
Katedra Handlu Zagranicznego
ul. Rakowicka 27, 31-510 Kraków

Recenzja rozprawy doktorskiej

mgr Katarzyny Bujan

**pt. „Optymalizacja przepływów pieniężnych w strategii konkurencji
współczesnych korporacji transnarodowych”**

napisanej pod kierunkiem prof. zw. dr. hab. Jana Rymarczyka
na Wydziale Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu

1. OCENA OGÓLNA

Podstawą sporządzenia recenzji jest w zakresie formalnym pismo z dnia 10 października 2017 roku Dziekana Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu Pana prof. zw. dr. hab. Czesława Zajęca, a w zakresie merytorycznym ustawa z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.).

Przedłożona mi do recenzji dysertacja doktorska przygotowana przez Panią magister Katarzynę Bujan jest opracowaniem, które w mojej opinii należy ocenić pozytywnie. Rozprawa doktorska wpisuje się w nurt ekonomiczno-menedżerskich badań nad korporacjami międzynarodowymi w ujęciu komparatystyki międzynarodowej oraz w nurt badań nad mikrokonkurencyjnością międzynarodową, a rozprawa jest sporządzona z perspektywy w ekonomii międzynarodowej w ramach dyscypliny ekonomia.

Ocena merytoryczną dysertacji doktorskiej została sporządzona z uwzględnieniem sześciu kryteriów, tj.:

- znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie,
- zastosowana metodyka badawcza,
- wykorzystana literatura przedmiotu,
- struktura pracy,
- szczegółowa ocena poszczególnych części rozprawy,
- język i formalna strona rozprawy.

2. OCENA MERYTORYCZNA

2.1. Znaczenie problematyki podjętej w recenzowanej rozprawie

Mgr Katarzyna Bujan w swojej rozprawie doktorskiej łączy trzy wątki badawcze tj. (i) korporacje międzynarodowe, (ii) konkurencyjność międzynarodową przedsiębiorstw oraz (iii) przepływy pieniężne. Konkurencja, konkurowanie, konkurencyjność manifestują się zarówno, gdy przedsiębiorstwo działa na rynku krajowym, jak i na rynku międzynarodowym, przy czym konkurencyjność międzynarodowa może objawiać się także w stosunku do firm krajowych, które zmuszone są konkurować na lokalnym rynku z konkurentami zagranicznymi, czy wręcz z globalnymi graczami, jakimi są korporacje transnarodowe uczynione przez Autorkę rozprawy podmiotami badawczymi swojej pracy. Jednym z wymiarów konkurencyjności międzynarodowej poszczególnych gospodarek są aspekty finansowe i fiskalne, które z kolei determinują konkurencyjność międzynarodową przedsiębiorstw, w tym zwłaszcza korporacji transnarodowych. Należy zatem uznać, że wybrana przez Doktorantkę tematyka wpisuje się w aktualną problematykę biznesu międzynarodowego. Dysertacja doktorska mgr K. Bujan jest zatem próbą uzupełnienia literatury przedmiotu o nowe wątki, poprzez ich połączenie i zbadanie wzajemnych relacji.

Podjęty temat badawczy rozwijany jest perspektywy z ekonomii jako dyscypliny naukowej, choć widoczne są pewne elementy nauk o zarządzaniu oraz finansów, należy to jednak traktować *in plus*.

2.2. Metodyka badawcza (założenia, cele, hipotezy, metody)

Recenzowaną dysertację można uplasować w głównym nurcie badań nad ekonomicznymi aspektami funkcjonowania korporacji międzynarodowych, czyli w subdyscyplinie międzynarodowych stosunków gospodarczych, a ściślej mikroekonomii międzynarodowej lub biznesu międzynarodowego.

Celem głównym recenzowanej rozprawy jest „przedstawienie instrumentów wspomagających zarządzanie przepływami finansowymi w transnarodowych korporacjach, w szczególności scentralizowanego zarządzania finansami, jako elementu strategii konkurencji oraz ich implementacji w wybranej grupie przedsiębiorstw międzynarodowych” (s. 7). Dodatkowo Doktorantka wyznaczyła także cel szczegółowy brzmiący „udowodnienie, iż wprowadzenie usługi cash pooling i innych narzędzi optymalizacyjnych przyczynia się do efektywnego zarządzania środkami finansowymi i poprawy wyniku finansowego” (s. 7). W mojej opinii lektura dysertacji potwierdza, że cele te zostały przez Doktorantkę osiągnięte w pełni.

Doktorantka postawiła także **14 pytań badawczych** (od *a* do *n*), są one poprawnie sformułowane i ukazują właściwy proces myślowy przy projektowaniu własnych badań. W rozprawie znajdują się odpowiedzi na zadane pytania, przy wykorzystaniu różnych narzędzi, o czym w dalszej części recenzji.

Warto zaznaczyć, że stojąc na stanowisku ortodoksyjnym w metodologii nauk, hipotezy mogą być weryfikowane jedynie przy wykorzystaniu tekstów statystycznych opartych na prawach nauk ilościowych (wnioskowanie statystyczne). Ze względu na **jakościowy** charakter materiału empirycznego, zamiast weryfikowanych empirycznie i statystycznie hipotez, Doktorantka stawia **7 tez szczegółowych oraz tezę główną**¹ (s. 8):

- T:** Optymalizacja przepływów pieniężnych jest ważnym elementem strategii konkurencji współczesnych korporacji transnarodowych przyczyniając się do zwiększenia efektywności zarządzania środkami finansowymi i poprawy wyniku finansowego.
- T1:** Globalizacja spowodowała znaczące zmiany w konkurencyjności przedsiębiorstw, definiując nowy podział sił rynkowych uwidaczniający się wielkich przedsiębiorstw międzynarodowych.

¹ Choć na s. 9 swojej dysertacji Doktorantka pisze o „...weryfikacji przyjętej hipotezy głównej....”.

- T2: Korporacje transnarodowe mają istotny wpływ na wydarzenia zachodzące na globalnym rynku finansowym.
- T3: W dobie przemian polityczno-ekonomicznych firmy zmuszone są poszukiwać nowych źródeł osiągnięcia przewagi konkurencyjnej.
- T4: Płynność finansowa przedsiębiorstwa jest wyznacznikiem jego stabilności i gwarantem jego niezakłóconego funkcjonowania.
- T5: Wewnątrzgrupowe przepływy gotówkowe budują podłoże dla wielu instrumentów, dostępnych wyłącznie w sieciowo połączonych organizacjach.
- T6: Scentralizowane zarządzanie finansami w znacznej mierze przyczynia się do zmniejszenia kosztów finansowych.
- T7: Polityka cen transferowych pełni istotną rolę w kształtowaniu przepływów pieniężnych.

Pierwsze cztery tezy mają charakter wstępnych badań eksploracyjnych i są analizowane przy wykorzystaniu przeglądu literatury oraz zastanych danych statystycznych. Natomiast trzy ostatnie tezy są analizowane przy zebraniu jakościowego materiału empirycznego.

Ocena zastosowanych metod i instrumentów badawczych – w moim przekonaniu – jest pozytywna. Doktorantka zastosowała trzy główne metody badawcze, a mianowicie:

- analizę i krytykę piśmiennictwa naukowego;
- analizę dokumentów źródłowych oraz analizę danych zastanych;
- ankietyzację przy wykorzystaniu kwestionariusza ankiety.

W pracy zastosowano głównie statystyki opisowe, w jednym miejscu obliczono współczynnik korelacji liniowej Pearsona (s. 160). Zastosowana metodyka z pewnością jest właściwa dla dyscypliny ekonomia, choć trzeba przyznać, że należy do klasycznych (relatywnie prostych) rozwiązań, a w mojej opinii warto było zastosować bardziej zaawansowane metody i instrumenty badawcze.

2.3. Wykorzystana literatura

Końcowy wykaz bibliografii obejmuje 118 pozycji literaturowych (dość skromnie), w tym 24 pozycje w językach obcych (14 w niemieckim i 10 w angielskim), co stanowi 20% wszystkich pozycji bibliograficznych. Publikacje najnowsze wydane w okresie ostatnich 5-6 lat (od 2011 roku) stanowią 20% (24 pozycje) całości literatury. Ocena doboru literatury pod

względem jakościowym wypada słabo. Doktorantka wykorzystuje liczne podręczniki, a także strony internetowe, co nie powinno mieć miejsca w pracach doktorskich. Mimo to można przyjąć, że literatura spełnia minimalne kryteria dla prac kwalifikacyjnych na poziomie doktoratu.

2.4. Struktura rozprawy

Recenzowana rozprawa łącznie z aneksem (kwestionariuszem ankiety) liczy 214 stron (w tym sam tekst dysertacji zawarto na 192 stronach tj. na s. 5-197) i pod względem objętościowym jest prawidłowa.

Praca składa się z pięciu rozdziałów. Pierwsze trzy rozdziały mają charakter teoretyczny, a dwa kolejne mają charakter mieszany. Struktura pracy jest w zasadzie tradycyjna. Rozprawa ma charakter teoretyczno-empiryczny, a proporcje między obiema częściami są lekko zachwiane (na rzecz części teoretycznej). Wewnętrzna struktura poszczególnych rozdziałów jest właściwa i logiczna. Na dostrzeżenie zasługuje zastosowane przez Doktorantkę przejścia pomiędzy rozdziałami. Ostatnie akapity poszczególnych rozdziałów zostały poświęcone podsumowaniu danego rozdziału.

2.5. Szczegółowa ocena merytoryczna poszczególnych części rozprawy

Pod względem merytorycznym praca zasługuje na pozytywną ocenę, niemniej jednak warto poczynić pewne szczegółowe zastrzeżenia, część z nich może mieć charakter dyskusyjny, mam nadzieję jednak, że te uwagi pomogą Doktorantce odpowiednio ukierunkować swoje przyszłe badania i dopracować swój warsztat badawczy.

Wstęp do recenzowanej dysertacji doktorskiej zawiera wszystkie istotne elementy, w tym uzasadnienie wyboru tematyki pracy, założenia metodyczne (cel główny i cele szczegółowe, tezy badawcze oraz opis struktury pracy.

Rozdział 1 (*Korporacje transnarodowe i ich miejsce w gospodarce światowej*, s. 11-44) traktuje o korporacjach transnarodowych jako podmiotach gospodarki globalnej. Rozważania w tym rozdziale Autorka ujęła trójdzielnie. Początkowo prowadzony jest dyskurs na temat procesów globalizacji w gospodarce światowej, a rozważania są osadzone w teorii i praktyce

międzynarodowych stosunków gospodarczych. Następnie nakreślono specyfikę i rolę korporacji transnarodowych w gospodarce globalnej. Omawiając modele struktur organizacyjnych (a przynajmniej tak nazywając jeden z podrozdziałów) warto było nieco głębiej wejść w teorię zarządzania, lub przynajmniej omówić cztery modelowe struktury przedsiębiorstw międzynarodowych Ch.A. Bartletta i S. Goshala, co akurat w wypadku tematyki pracy jest ważną kwestią. W związku z tym miałbym pierwsze **pytanie do Doktorantki**, do którego chciałbym aby się odniosła podczas publicznej obrony: Jak przyjęty jeden z czterech modeli Bartletta i Goshala² wpływa na możliwości optymalizacji przepływów pieniężnych w międzynarodowych grupach kapitałowych?

W ostatniej części tego rozdziału Autorka ukazuje wpływ korporacji na międzynarodowe rynki finansowe, co jest o tyle ważne, że korporacje transnarodowe całkowicie zdominowały nie tylko gospodarkę światową, ale również system finansowy. Ta część pracy ukazuje realne przesłanki, jakie skłoniły Autorkę do podjęcia się własnych badań w tym obszarze.

Rozdział 2 (*Strategie konkurencji*, s. 45-90) łączy wpływ procesów globalizacyjnych i liberalizacyjnych na intensywność konkurencji i przejęte strategie. Rozdział ten zawiera wywód w zakresie podstaw teoretycznych konkurencji i konkurencyjności, zwłaszcza w ujęciu mikroekonomicznym. Ujęcie teoretyczne jest ilustrowane przez Doktorantkę danymi empirycznymi, przy czym w naukach ekonomicznych zdecydowanie lepiej jest jednak prezentować dane poglądowe w ujęciu dynamicznych, a nie statycznych (np. ranking najbardziej konkurencyjnych gospodarek – dane tylko za 2016 r. na s. 54). Zagadnieniu mikrokonkurencyjności międzynarodowej warto poświęcić zdecydowanie więcej miejsca, gdyż teoria ekonomii w tym względzie jest bardzo bogata³. Konkluzją rozdziału jest szczegółowa dyskusja nad trzema ogólnymi strategiami konkurencji wprowadzonymi do literatury przez M.E. Portera (przewaga kosztowa, zróżnicowanie, koncentracja).

Rozdział 3 (*Cash management w grupach kapitałowych*, s. 91-119) poświęcony jest teoretycznym podstawom zarządzania przepływami finansowymi w celu zapewnienia płynności finansowej. Choć angielskojęzyczne pojęcie *cash management* jest mocno

² Szerzej zob. K. Wach, *Strategie internacjonalizacji małych i średnich przedsiębiorstw* (rozdział 5), w: N. Daszkiewicz, K. Wach, *Małe i średnie przedsiębiorstwa na rynkach międzynarodowych*, Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Krakowie, Kraków 2013, s. 111-115.

³ Syntetyczny przegląd koncepcji teoretycznych można znaleźć w pracy: K. Wach, *Modelowanie międzynarodowej konkurencyjności przedsiębiorstwa w naukach ekonomicznych* (rozdział 1), w: K. Zieliński (red.), *Problemy konkurencyjności przedsiębiorstw*, PWN, Warszawa 2015, s. 13-33.

rozpowszechnione zwłaszcza wśród praktyków w Polsce, to w mojej opinii da się go zastąpić polskimi zwrotami, co zresztą sama Doktorantka czyni w poszczególnych podrozdziałach tej części dysertacji. Rozdział ten jest swoistego rodzaju kompendium w zakresie przepływów pieniężnych. Autorka wykazała się znajomością tematyki, odwołując się do głównych polskich autorów poruszających tę tematykę (m.in. M. Sierpińska, D. Wędzki, L. Oręziak, J. Czekaj), choć w moim odczuciu w rozdziale brakuje szerszego teoretyzowania (dyskursu naukowego), a przeważają kwestie praktyczne (aplikatywność teorii).

Rozdział 4 (*Formy optymalizacji przepływów pieniężnych*, s. 120-176) wychodzi od istoty optymalizacji przepływów pieniężnych w grupach kapitałowych tj. od umów o wspólnym zarządzaniu płynnością finansową (*cash pooling*). Materiał studium przypadku Hoerbriger Automotive Sp. z o.o. (s. 126) ma raczej walory dydaktyczne, jest dość pobieżną, bardziej deskryptywną (dydaktyczną), niż analityczną formą badawczą (jako metoda naukowa). Drugą osią tego rozdziału jest polityka cen transferowych, która wykorzystywana jest przez międzynarodowe grupy kapitałowe – korporacje transnarodowe. Z jednej strony, zarządzanie opłatami za usługi wewnątrzgrupowe stanowi ważny element strategii finansowej korporacji międzynarodowych, z drugiej zaś jest mocno odczuwalny przez część gospodarek i ich budżetów.

Ostatnia część tego rozdziału (podrozdział 4.4. – s. 153-176 tj. 23 strony) ma charakter metodologiczno-empiryczny. Doktorantka dokonała charakterystyki próby badawczej i jej doboru, a także przedstawiła wyniki badań na podstawie kwestionariusza ankiety (załącznik nr 1 do dysertacji). Przy wyborze progów dla klas wielkości przedsiębiorstw (mikro, małe, średnie, duże – s. 156) zamiast „do” zastosowano formułę „mniej niż” (bo progi są tutaj – jak się domyślam – ustalone na podstawie Rekomendacji Komisji Europejskiej, jednak z tym małym błędem).

Wyniki ankietyzacji są zaprezentowane dla próby 49 przedsiębiorstw, co jest dość małą próbą. Trzy czwarte próby to duże przedsiębiorstwa, a taki dobór jest trafny, gdyż odpowiada obranemu tematowi. Zaprezentowane wyniki badań mają raczej charakter deskryptywny, brak jest wnioskowania statystycznego.

Rozdział 5 (*Optymalizacja przepływów pieniężnych jako droga do osiągnięcia przywództwa kosztowego*, s. 177-192) w pierwszej części prezentuje wyniki badań jakościowych na podstawie danych ze skonsolidowanych sprawozdań finansowych

wybranych grup: HaildelbergCement, KGHM Polska Miedź S.A., PGE S.A., natomiast w drugiej części zawiera dyskusję naukową z elementami podbudowy teoretycznej.

W **Zakończeniu** dysertacji, Doktorantka zawarła klasyczne podsumowanie i wnioski badawcze. Doktorantka nie określiła wyraźnie ograniczeń badawczych, jakie związane są z przeprowadzonym przez Nią procesem badawczym w zakresie wnioskowania, ani nie wskazała dalszych potencjalnych kierunków badań w podjętym temacie. W związku z tym miałbym drugie **pytanie do Doktorantki**: Jakie ograniczenia badawcze, głównie w zakresie projektowania badań własnych oraz wnioskowania na podstawie zebranego materiału empirycznego, zaistniały w przeprowadzonym procesie badawczym?

Szkoda, że w podsumowaniu nie nakreślono także negatywnych aspektów optymalizacji z punktu widzenia gospodarek, co jest coraz częściej podnoszone w literaturze przedmiotu, choć mam pełną świadomość, że tematyką pracy była konkurencyjność w skali grupy kapitałowej, a nie z perspektywy polityki gospodarczej państwa. W związku z tym miałbym trzecie **pytanie do Doktorantki**: Jak społeczność międzynarodowa, w tym Unia Europejska, może rozwiązać problem cen transferowych oraz umów o konsolidacji rachunków bankowych międzynarodowych grup kapitałowych, tak aby zapobiegać unikaniu płacenia podatków w kraju działalności (np. poprzez wykazywanie „fikcyjnych” transakcji pomiędzy podmiotami w obrębie grupy).

2.6. Język i formalna strona rozprawy

Od strony językowej i formalnej recenzowana dysertacja doktorska może zostać oceniona satysfakcjonująco, choć zdarzają się tutaj błędy i niedociągnięcia, których warto nie popełniać w przyszłości, a są to między innymi:

- Ekonomista powinien stosować pojęcie „przedsiębiorstwa”, a nie jego potoczny synonim „firma”, które ma lekko inne znaczenie w naukowym języku polskim (choć inaczej kwestia ta wygląda w języku angielskim).
- W pracach naukowych nie przystoi korzystać ze słowników, czy encyklopedii. Czyniąc tak można zupełnie zaprzeczyć literaturze przedmiotu. Na przykład słowniki języka polskiego podają, że przychód to synonim dochodu, a każdy ekonomista wie, że tak nie jest.

- Należy unikać kalek językowych i zwrotów angielskojęzycznych, jeśli w języku polskim mamy odpowiedniki, np. zamiast „...strategicznych faktorów...” (s. 13) należało użyć zwrotu „strategicznych czynników”.
- Ilość jest stosowana dla rzeczowników niepoliczalnych, a liczba dla policzalnych, mylenie tych słów przez ekonomistę bardzo razi!
- W pracy stosowane są niewłaściwe oznaczenia dekad, obecnie jedyna obowiązująca forma to pisanie dekad z kropką – czyli rozwiązanie stosowane dla liczebników porządkowych (np. lat 90. XX w.), a inna pisownia, zwłaszcza ta z dywizem uznawana jest za błąd ortograficzny (por. s. 18 – pierwszy wiersz od dołu).
- Interpunkcja w języku polskim odgrywa istotną rolę, czasami może zmienić sens zdania, a w pracy w wielu miejscach brakuje wymaganych zgodnie z zasadami pisowni przecinków, a są tam, gdzie ich być nie powinno.

3. WNIOSKI I KONKLUZJA KOŃCOWA

Walory teoretyczne recenzowanej rozprawy polegają na usystematyzowaniu wiedzy dotyczącej optymalizacji przepływów pieniężnych w międzynarodowych grupach kapitałowych.

Recenzowana dysertacja doktorska w mojej opinii spełnia ustawowe kryteria stawiane pracom doktorskim w art. 13, ust. 1 ustawy z dnia 14 marca 2003 r. o stopniach naukowych i tytule naukowym oraz o stopniach i tytule w zakresie sztuki (Dz. U. z 2003 r., nr 65, poz. 595 z późn. zm.) tj.:

- Recenzowana rozprawa stanowi oryginalne rozwiązanie problemu naukowego, jakim jest optymalizacja przepływów w korporacjach transnarodowych.
- Recenzowana rozprawa wykazuje ogólną wiedzę teoretyczną Doktorantki w dyscyplinie ekonomia, zwłaszcza w teorii biznesu międzynarodowego.
- Recenzowana rozprawa potwierdza umiejętność Doktorantki w zakresie samodzielnego prowadzenia pracy naukowej.

Reasumując, stwierdzam że recenzowana rozprawa doktorska mgr Katarzyny Bujan pt. „**Optymalizacja przepływów pieniężnych w strategii konkurencji współczesnych korporacji transnarodowych**” spełnia ustawowe wymogi przytoczone powyżej i na tej podstawie wnioskuję do Rady Wydziału Nauk Ekonomicznych Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu o jej **dopuszczenie do publicznej obrony**.

Sporządzono w Krakowie dnia 13 listopada 2017 roku.

Krzysztof Wodak